

Jørgen Rasmussen

cand.polit.

Kort litteraturoversigt over marxistisk teori om
underviklingsproblematik.

Indenfor den meget righoldige litteratur om underviklingsproblematikken er der de sidste 5 til 10 år vokset en marxistisk litteratur frem på dette område. Medens teorien og problemstillingerne inden for den ikke-marxistiske u-landsforskning efterhånden er ret godt kendt gennem en række bibliografier og samleværker, er den marxistiske tradition stadig ret ukendt her i landet og som oftest kun i summariske generaliseringer som for eksempel denne af Sweezy:

- (a) From the beginning, the development of to-day's advanced capitalist countries has been based on subjugation and exploitation of Third World countries. The latter's pre-existing societies were largely destroyed, and they were reorganized to serve the purpose of the conquerors. The wealth transferred to the advanced countries was one of their chief sources of capital accumulation.
- (b) The relations established between two groups of countries - trade, investment, and more recently so-called aid - have been such as to promote development in the one and underdevelopment in the other.
- (c) There is therefore nothing at all mysterious about either the gap or its widening. Both are the inevitable consequence of the global structure of the capitalist system.
- (d) It follows that the situation can be changed and real development can take place in the Third World only, if the existing pattern of relations is decisively broken. The countries of the Third World must secure control over their own development and their own people. This means thoroughgoing revolution to overthrow imperialism and its local allies and agents. (P. Sweezy: "Toward a critique of economics" Monthly Review, Jan. 1970).

Der er imidlertid mere til sagen end denne generalisering, og dermed et behov for en oversigt over den vigtigste del af denne litteratur. Dette så meget mere som den på en lang række områder præsenterer sig som et modstykke

Jørgen Rasmussen

cand.polit.

Kort litteraturoversigt over marxistisk teori om
underviklingsproblematik.

Indenfor den meget righoldige litteratur om underviklingsproblematikken er der de sidste 5 til 10 år vokset en marxistisk litteratur frem på dette område. Medens teorien og problemstillingerne inden for den ikke-marxistiske u-landsforskning efterhånden er ret godt kendt gennem en række bibliografier og samleværker, er den marxistiske tradition stadig ret ukendt her i landet og som oftest kun i summariske generaliseringer som for eksempel denne af Sweezy:

- (a) From the beginning, the development of to-day's advanced capitalist countries has been based on subjugation and exploitation of Third World countries. The latter's pre-existing societies were largely destroyed, and they were reorganized to serve the purpose of the conquerors. The wealth transferred to the advanced countries was one of their chief sources of capital accumulation.
- (b) The relations established between two groups of countries - trade, investment, and more recently so-called aid - have been such as to promote development in the one and underdevelopment in the other.
- (c) There is therefore nothing at all mysterious about either the gap or its widening. Both are the inevitable consequence of the global structure of the capitalist system.
- (d) It follows that the situation can be changed and real development can take place in the Third World only, if the existing pattern of relations is decisively broken. The countries of the Third World must secure control over their own development and their own people. This means thoroughgoing revolution to overthrow imperialism and its local allies and agents. (P. Sweezy: "Toward a critique of economics" Monthly Review, Jan. 1970).

Der er imidlertid mere til sagen end denne generalisering, og dermed et behov for en oversigt over den vigtigste del af denne litteratur. Dette så meget mere som den på en lang række områder præsenterer sig som et modstykke

og kritik af den traditionelle teori på dette område.

Dens udgangspunkt er i stor udstrækning det omfattende arbejde med indsamling af data og opstilling af modeller, der er sket indenfor den traditionelle retning, dog kun i undtagelsestilfælde findes original indsamling af data. Det, der især er dens bidrag, er en række ny-fortolkninger af dette materiale og opstilling af alternative modeller. Denne bibliografi begrænser sig derfor så godt som udelukkende til litteratur af analytisk og modelopstillende karakter, medens litteratur, der udelukkende er af empirisk karakter, med enkelte undtagelser ikke er medtaget, selvom det kunne hævdes, at der heri kan findes materiale til belysning af de behandlede teorier og modeller^{x)}.

Eftersom denne bibliografi nærmest henvender sig til læsere, der ikke er fortrolige med denne litteratur, er - i stedet for en annoteret fremstilling, der let bliver kaotisk - valgt korte resuméer af de centrale problemstillinger. Et sådant resumé bliver naturligvis kun et groft referat, snare end en kritisk diskussion og tjener kun til, at læserne hurtigt kan orientere sig. Dette resumé er givet i første del og indeholder kun henvisninger, der er centrale til teksten. I anden del gives en egentlig litteraturliste.

Iøvrigt er det sådan, at langt den overvejende del af den her angivne litteratur findes i Institutet for Udviklingsforsknings bibliotek.

x) Der tænkes her især på den ret righoldige amerikanske litteratur fra slutningen af 20'erne repræsenteret ved værker som S. Nearing & J. Freeman: Dollar Diplomacy, New York 1925 og P.T. Moon: Imperialism and World Politics, New York, 1926. Endvidere kan nævnes de også amerikanske værker, der er udkommet i løbet af 60'erne repræsenteret ved Gabriel Kolko's The Politics of War, 1943-45 og the Roots of American Foreign Policy.

1. Udviklingsbegrebet i marxistisk teori.

Der er og har altid været to sider af begrebet økonomisk udvikling. Dels en teknologisk side, dels spørgsmålet om den sociale organisation. Dette kender vi igen fra f.eks. Europas egen udviklingshistorie. Ved det såkaldte industrielle gennembrud var en lang række teknologiske muligheder forlængst klarlagte. Det, som gav udviklingen det afgørende skub fremad var en dybtgående ændring af den sociale organisation, det, der oftest betegnes som den borgerlige revolution. Groft taget kan man sige, at denne sociale ændring bestod i, at der opstod en ny samfundsklasse, der investerede den del af det samfundsøkonomiske overskud, som den fik rådighed over i præcis disse tekniske muligheder, i modsætning til "ancien regime", som spildte sin del af overskudet på en række sterile opgaver som feudale hoffer etc.

I modsætning til den gamle feudale klasse, der samlede rigdom til huse gennem tvangsarbejde, fæsteafgifter og allehånde former restriktioner og reguleringer af produktionen, var den nye klasses eneste kilde til akkumulering af overskud gennem fremme af den produktive virksomhed gennem arbejdsdeling og stigende effektivitet. Men en afgørende forudsætning for, at dette kunne slå igennem, var naturligvis, at den nye klasse faktisk fik rådighed over en væsentlig del af det samfundsøkonomiske underskud. Det kunne den kun få ved at få fjernet alle dens gamle feudale ordens tvangsmæssige reguleringer og restriktioner og sætte fri bevægelighed af produktionsressourcer i stedet. En afgørende forudsætning for samfundets økonomiske udvikling blev altså at få skiftet en samfundsorden ud med en anden.

Det er præcis denne problematik, der er udgangspunktet for den marxistiske såvel som en stor del af den ikke-marxistiske teori om økonomisk udvikling og underudvikling, jvf. for eks. spørgsmålet om den manglende middelklasse i u-landene. Spørgsmålet om, hvordan det økonomiske overskud i et

samfund frembringes, hvem der får rådighed over det, og hvordan det anvendes, er da også det første, Paul A. Baran¹⁾ tager op til diskussion. Han arbejder med to forskellige overskudsbegreber. For det første det, han kalder det "faktiske økonomiske overskud", der defineres som forskellen mellem samfundets faktiske løbende produktion og dets faktiske købende forbrug. Det er således identisk med den løbende opsparing eller akkumulation.

Det andet overskudsbegreb er det "potentielle økonomiske overskud". Det defineres som forskellen mellem den produktion, der kunne være opnået i samfundet med givne naturforhold, teknologisk viden, med anvendelse af alle produktive ressourcer til rådighed, og hvad der betegnes som nødvendigt forbrug i samfundet. Dette overskud har to fremtrædelsesformer, enten en steril eller "uproduktiv" anvendelse af overskud, f. eks. i form af feudale klassers luksusforbrug og aflønning af tjenerskab etc., eller også er det slet ikke til stede, fordi samfundet har arbejdsløshed eller irrationel anvendelse af produktionsressourcer.

Det centrale i udviklingsprocessen for Baran, men også direkte eller indirekte for andre marxistiske teoretikere, er hvordan ændringer i denne sociale struktur kan medvirke til at realisere det potentielle økonomiske overskud, f.eks. ved at overføre ressourcer fra luksus forbrug til investering i maskiner etc. Det er disse spørgsmål, den marxistiske tradition har beskæftiget sig med, både når den analyserede udviklingen i Europa efter den borgerlige revolution og skulle vurdere betydningen af den nye kapitalistiske samfundsordens ekspansion i resten af verden.

Man mente at kunne påvise hvordan den nye måde at akkumulere på, nemlig gennem en stadig stigende produktion, gjorde det nødvendigt at inddrage resten af verden både

1) Paul A. Baran, The Political Economy of Growth, New York, 1962, p. 22.

som kilde til råmaterialer og som marked for forbrugs- og/eller kapitalvarer. Allerede Marx, men især Lenin og Bucharin mente at kunne vise, at kapitalismens indre udviklingslove naturnødvendigt måtte lede til, at de kapitalistiske lande endte i et rivaliserende kapløb ud i resten af verden og derskabte et system af helt eller halvt koloniserede områder. Med andre ord, medens den borgerlige og industrielle revolution i Europa voksede frem indefra, så mødte resten af verden disse omvæltninger udefra.

Betydningen af denne globale proces kan vurderes fra to sider. Dens betydning for kolonimagterne og dens betydning for de koloniserede magter. Det er især det sidste spørgsmål, der er emnet for denne bibliografi, men eftersom de to spørgsmål hænger så nøje sammen i marxistisk teori, skal her omtales nogle synspunkter, der har været fremført på det første.

2. Konsekvenserne for den udviklede verden.

De marxistiske forfattere mente længe, at kolonierne absorberede et kapitaloverskud, der ophobedes i moderlandene. Det var et led i teorien om udviklingstendenserne i de kapitalistiske samfund, at det ville blive sværere og sværere for kapitalisterne at investere sit overskud på en produktiv og dermed på en profitabel måde. En løsning på problemet var så at investere dette overskud i de oversøiske områder, hvor produktivkræfterne var svagere udviklet og dermed afhjælpe nogle hjemlige krisetendenser¹⁾. Spørgsmålet om kapitaleksporten findes behandlet hos alle imperialismeteorien teoretikere.

Men senere blev man opmærksom på de betydelige summer, der vandrer den modste vej gennem udbytte og dividende betalinger etc. Og det har visse steder ført til, at man har talt om, at den tredje verden ikke er kapitalimportør, men eksporterer kapital. Der er herved opstået et dilemma indenfor den moderne imperialismeteori. Medens de højt udviklede lande skulle stå med et stort økonomisk overskud,

¹⁾ J.A.Hobson: Imperialism. A. Study, London 1902.
V.I.Lenin: Imperialismen som kapitalismen højeste stadium, København 1947.

som det er vanskeligt at få investeret produktivt hjemme, forøger investeringerne i udlandet problemet yderligere, eftersom hjemtagningen af profitter jo forøger dette overskud. Dette teoretiske dilemma har medført megen debat¹⁾. Nogle har hævdet, at dette blot fører til, at disse profitter så i stigende grad må re-investeres i den tredje verden, at de højt udviklede lande altså for at undgå et sammenbrud tvinges til at investere i stigende grad i resten af verden.

Andre har påpeget, at de højt udviklede lande ganske rigtigt i stigende grad har investeret i udlandet, men at disse investeringer i første række har fundet sted i andre udviklede lande og kun i forholdsvis ringe grad i den tredje verden. Endvidere påpeges det, at medens der ikke er noget i vejen for, at højtudviklede lande finansielt kan oparbejde overførsler af ressourcer til resten af verden, eftersom de jo netop er karakteriseret ved et voksende økonomisk overskud, så ligger sagen anderledes for de underudviklede lande.

Jalée fremfører, at den tredje verdens lande alle næsten til stadighed ligger inde med temmelig ubetydelige valutareserver, og at det ville være umuligt for dem gennem længere tid, gennem kapitaloverførsler at øge kapitalandelen i de højtudviklede lande. Han siger ikke, at dette ikke finder sted, men disse overførsler må nødvendigvis afbalanceres gennem finansiell støtte fra de udviklede lande selv. Hvis der finder en overførsel sted, så må det ske gennem prisforholdene mellem de varer, der handles mellem de udviklede lande og landene i den tredje verden.

Netop spørgsmålet om den såkaldte "ulige handel" har spillet en stor rolle, ikke alene indenfor den marxistiske diskussion om ulandsproblematikken. Medens der ikke er uenighed om disse prisforholds betydning for u-landene, så har der været en del diskussion om, hvilken betydning det har for

1) Se f.eks. Chr. Palloix: "Reflexions sur l'Imperialisme" i "Politique au ourd'hui nr. 4, 1969.

akkumuleringen i de udviklede lande. Nu er der naturligvis store vanskeligheder forbundet med at beregne hvor store værdier, der overføres til de udviklede lande gennem ulige handel. Der synes at være en vis enighed om, at de historisk set har været af afgørende betydning. Det eksempel, der i denne sammenhæng oftest fremføres, er den såkaldte "trekantshandel", hvor man fra Europa købte slaver i Afrika, sendte dem herfra til Amerika, hvor de producerede forskellige råstoffer, der igen blev sendt tilbage til Europa. Denne trekantshandel hævdes at have været en betydningsfuld kilde til akkumulation i England og at være en af de første forudsætninger for den industrielle revolution her.¹⁾

Imidlertid er der en vis uenighed om dens betydning i dag. Jalée hævder, at selv med ekstreme vurderinger af det ulige bytte bidrager disse værdioverførsler kun med nogle få pct. til de årlige nyinvesteringer i OECD-landene. Det, der for ham er det væsentligste i sagen, er spørgsmålet om primærvarerne. Han fremfører, at på en række meget centrale områder er OECD-landenes egne primærvareressourcer meget ringe, medens der er rigelige ressourcer i den tredje verden. For Jalée er de udviklede landes afhængighed af råstofressourcerne i den tredje verden det afgørende spørgsmål²⁾. Investeringer og andre overførsler må ses i lyset af bestræbelserne for at sikre sig primærvarer. Hvis der i denne proces opstår forskellige friktioner, f.eks. i form af betalingsbalance-problemer i forbindelse med profitoverførsler etc. løses disse problemer gennem bistand af forskellig art.

3. Konsekvenserne for udviklingen i "den tredje verden".

Hvis man vender sig til diskussionen om konsekvenserne for den tredje verden af den ovenfor nævnte ekspansion, findes to helt forskellige opfattelser. Den klassiske marxistiske

1) Se f.eks. Oliver C. Cox: Capitalism as a System. New York 1964.

2) Dette fremføres også i Harry Magdoff: The Age of Imperialism, New York 1969.

opfattelse (der på mange måder er gledet over til at blive den gældende doktrin, også indenfor den ikke-marxistiske forskning af udviklingsprocessen), så den kapitalistiske ekspansion som en moderniserende og udviklingsfremmende faktor, medens moderne marxistiske teoretikere som Baran, Bettelheim og andre, ser denne ekspansion som den afgørende blokering for udviklingsmulighederne i den tredje verden.

4. Marx' egen opfattelse kommer klarest frem i hans artikler om den engelske kolonipolitik i Indien. F.eks. skriver han i "The future Results of British Rule in India", (New York Daily Tribune, 8. August 1853): "England has to fulfill a double mission in India: one destructive, the other regenerating - the annihilation of old Asiatic society, and the laying of the material foundations of Western society in Asia." Marx er fuldstændig klar over alle de destruktive sider, imperiepolitikken havde, men efter hans opfattelse var det nødvendigt at ødelægge alle gamle klasser - og kaste-strukturer, før disse samfund kunne komme ud af stagnationen. Han gør videre opmærksom på, at imperialismen ikke alene var destruktiv. Den lagde samtidig grunden til samfundets modernisering. I den ovennævnte artikel nævner han, at den engelske kolonisation medførte en politisk samling af Indien. Dette skete gennem oprettelsen af en indisk hær, således at Indien ikke længere uden videre kunne rendes over ende. Hertil kommer for første gang en fri presse, uddannelse i moderne teknik og naturvidenskab, opbygningen af en infrastruktur i form af jernbaner, elektrisk telegraf o.s.v. Endvidere forventer han opbygningen af en moderne industri. "Modern industry, resulting from the railway system, will dissolve the hereditary divisions of labour, upon which rests the Indian castes, those decisive impediments to Indian progress and Indian power". En forudsætning for, at inderne selv kan opnå fordelene af denne frigørelse er dog, at Englands overhøjhed brydes, og det nye indiske borgerskab bliver stærkt nok til selv at tage magten. Efter Marx' opfattelse bringes den borgerlige revolution, der i Europa var brudt igennem indefra, og som var den første forudsætning for frigørelsen af de produk-

tive kræfter, til Indien gennem imperialismen. Denne opfattelse er stadig fremtrædende inden for megen marxistisk analyse af udviklingsproblemerne, især i Østeuropa.

5. Blokering og polarisering.

Denne modernisering lod imidlertid vente på sig, og samtidig syntes forskellen mellem de udviklede lande og resten af verden at blive større. Følgen heraf blev en forskningsindsats på dette område inden for alle videnskabelige discipliner. Også moderne marxistiske forskere tog problemet op på ny. For det første mente man ud fra historisk materiale at kunne sætte spørgsmålstegn ved myten om, at de samfund, den ekspanderende europæiske kolonialisme mødte, var stagnerende samfund. Tværtimod mente man at kunne påvise, at disse samfund før kolonialiseringen havde haft samme udviklingsmønstre som dem, der i Europa ledte frem til den industrielle revolution. For det andet fremførtes det, at selvom kolonialismen havde indført den moderne teknik, så var den produktions- og infrastruktur, der var indført, af en sådan art, at den virkede hæmmende på en udvikling som den, der havde fundet sted i Europa.

For det første forkastes, som Marx gør det, at underudviklingen kan betragtes uafhængig af kapitalismens gennembrud i Europa. Men for det andet hævdes det, at det er selve kapitalismens ekspansion, der er en af hovedårsagerne til underudviklingen.

Charles Bettelheim skriver: Begrebet "underudviklede lande" vækker "Le Terne" sous-développés époque, en fait, des idées qui sont scientifiquement fausses. Ce terme que suggère que les pays qu'il désigne sont tout simplement "en retard" sur les autres, ceux-ci étant d'ailleurs désignés par l'expression "pays avancés".

"Cette vision de différents pays qui occuperaient un plus ou moins bon rang dans la course au progrès économique et social est purement artificielle. La conceptualisation de cette vision tend à substituer une constatation statistique, portant sur l'ordre croissant ou décroissant des niveaux de vie, à une explication historique et à une

analyse scientifique. Cette explication et cette analyse ne peuvent, elles, faire abstraction des relations de domination et des rapports d'exploitation qui existent à l'heure actuelle entre les différents pays.

D'un point de vue scientifique, il est nécessaire à mon avis de substituer à l'expression "pays sous-développés" l'expression plus exacte de "pays exploités, dominés et à économie déformée".¹⁾

For at sikre udviklingen i produktivkræfterne, var det ikke tilstrækkeligt for den europæiske kapitalisme at akkumulere et økonomisk underskud. Det var derudover nødvendigt at fremstille produktionsmidler, bestemte typer af værktøj og maskiner, der kunne sikre en vækst i arbejdets produktivitet. Det vil sige, at det var nødvendigt at industrialisere. Industrien begrænses ikke af sine naturgivne forhold om omgivelser, klima, etc. Den er i besiddelse af en særlig fleksibilitet og kan udvides, medens den udefra kan importere de råvarer og livsfornødenheder til arbejderne, den mangler og betale med sin overskudsproduktion.

For at denne bytteproces kan finde sted, er det nødvendigt, at andre specialiserer sig i produktionen af primærvarer. De førstes industrielle ekspansion har derfor en tendens til at blokere industrialiseringen og dermed udviklingen i andre lande, der herefter underkastes dominans enten gennem direkte politisk intervention, eller alene gennem virkningerne af de kommercielle eller finansielle forbindelser.

Nu er det åbenbart, at det ikke kan være specialiseringen mellem f.eks. industri- og primærvarer, der er årsagen til "blokeringen". Selvom man altså har produktion af industrielt forarbejdede produkter i den ene ende og af landbrugsvarer i den anden, behøver dette ikke nødvendig-

1) Charles Bettelheim: Planification et croissance accélérée. Paris 1970. Kapitel 3.

vis at give økonomisk blokering. Tværtimod er der flere historiske eksempler på, at lande har været i stand til at opbygge en høj levestandard på eksport af landbrugsprodukter. Endvidere er der ingenting, der tyder på, at der f.eks. i landbruget skulle være færre muligheder for fremskridt i produktivitet end i industrien. Spørgsmålet er, om den sociale og økonomiske struktur er i stand til at omsætte sådanne produktivitetsforbedringer i økonomisk og social udvikling.

Et naturligt udgangspunkt for denne diskussion er spørgsmålet om det samfundsøkonomiske overskud, der omtaltes ovenfor. Spørgsmålet er herefter ikke så meget hvad der produceres, som på hvilken måde produktionen finder sted, d.v.s. hvilke klasser eller grupper i samfundet, der har rådighed over det økonomiske overskud, og til hvilke formål dette anvendes, og om den økonomiske struktur er sådan opbygget, at den hæmmer eller spreder økonomiske fremskridt inden for den nationale og/eller regionale økonomi.

Det er på dette punkt, Barans analyse af overskudsbegrebet kommer ind. Det centrale for Barans analyse af det økonomiske overskuds anvendelse i de underudviklede økonomier er, selvom kapitalismens ekspansion underminerede de gamle semi-feudale produktionsforhold og på mange områder indførte en tilstand af markedsøkonomi, så kunne den ikke udvikle en stærk lokal klasse af kapitalister. Den udenlandske økonomiske dominans gjorde, at en sådan klasse ikke kunne udvikle sig til drivkraften bag en frigørelse af den nationale økonomi, men at den i modsætning til sine historiske paralleller i Europa måtte alliere sig med de dominerende grupper i den bestående orden: de halvfeudale gods- eller plantageejere og de dominerende udenlandske økonomiske interesser. Følgen blev, at den underudviklede verden aldrig oplevede en periode af konkurrence-kapitalisme i sin nationale økonomi, men gled direkte ind i en alliance mellem gamle aristokratiske inter-

esser og en monopoliseret økonomisk struktur¹⁾.

6. Udvikling af underudvikling.

Ifølge Andre' Gunder Frank²⁾ består det verdenskapitalistiske system af to poler: Den udviklede del, metropolen og den underudviklede del, satellitten. Imidlertid eksisterer inden for hvert geografisk område, såvel i den udviklede som i den underudviklede pol lokale metropol-satellit-relationer. En lokal metropolit kan således optræde som en satellit i forhold til en overordnet metropol. Det er denne skematiske polariseringsmodel, Frank anvender til at forklare underudviklingen af Latin Amerika. Denne underudvikling er skabt af metropol - satellit relationernes monopolistiske natur. Inden for denne struktur overføres økonomisk overskud fra lavere til højere niveauer. Årsagen til underudviklingen i den traditionelle agrare sektor og massefattigdommen i storbyerne er herefter ikke en mangelfuld spredningseffekt, men skyldes, at disse sektorer og befolkningslag har været integreret i det kapitalistiske marked.

Latin Amerikas integration i dette internationale system resulterer ikke kun i, at det økonomiske overskud, som kunne skabes, går til spilde gennem en inoptimal ressource allokering, at det økonomiske overskud, der faktisk skabes, i udstrakt grad overføres til den internationale metropolit, men også, at den del af det økonomiske overskud, der er til rådighed for satellitten indrettes på uproduktive og socialt irrationelle investeringer.

Selv om Franks analyse betød indførelsen af en række innovationer i den marxistiske teori om underudvikling, som f.eks., at underudvikling ikke er en tilstand, men en dynamisk proces og påvisningen af, at de såkaldte feudalt tilbagestående landbrugssektorer havde deres rationale i integrationen i et kapitalistisk verdensmarked, forekommer den polariseringsmodel, der er det centrale i teorien at være

1) Paul A. Baran: "The Political Economy of Backwardness", f.eks.: "The Longer View", New York 1970.

2) Andre Gunder Frank: "Capitalism and Underdevelopment in Latin America". New York 1967.

meget generel, idet den ikke demonstrerer den mekanisme, hvormed det økonomiske overskud flyttes.

7. Ulige handel.

Et af de nyeste forsøg på at forstå polariseringen mellem udviklede og underudviklede økonomier er arbejdet med at opstille en marxistisk udenrigshandelsteori. Arg-hiri Emmanuel¹⁾ analyser bygger i udstrakt grad på Marx's arbejdsværdilære. Hvis de økonomiske forbindelser mellem udviklede og underudviklede økonomier er af en sådan art, at de overfører værdi fra de sidste til de første, hvad så dette enten er i form af "kapital" "profitter" "merværdi" eller "økonomisk overskud", så må det i sidste ende manifestere sig i varer eller tjenester. D.v.s. polariseringsteorien må basere sig på egenskaber ved bytteforholdet mellem de udviklede og underudviklede landes samhandel.

Polariseringen må altså gå via et eller andet ulige element i samhandelen. Nu tager Emmanuel afstand fra teorier om, at den "ulige handel" skyldes særlige egenskaber ved de varer, der handles med. Der er altså ikke tale om en parallel til diskussionen om det forværende bytteforhold mellem industri- og råvarer, manglende muligheder for udvikling af landbrugsproduktion eller lignende. Tværtimod hævder han, at der i og for sig skulle være lige så gode muligheder for et land til at udvikle sig på grundlag af en specialisering, landbrugsvarer som i industriel produktion. Hans udgangspunkt er tværtimod et eksempel, hvor produktionens tekniske sammensætning er nogenlunde den samme i de udviklede og de underudviklede lande. Dette er fuldt berettiget ifølge Samir Amin²⁾, der påpeger, at mindst 2/3 af u-landenes eksport stammer fra sektorer, der slet ikke har tilbagestående produktionsforhold. (Olie,

1) A. Emmanuel: *L'échange inégal*. Paris 1969.

2) S. Amin: *L'accumulation à l'échelle mondiale*. Paris 1970.

mineprodukter og moderne plantager som United Fruits i Central Amerika og Unilevers i Afrika og Malaysia, etc.). Endvidere gør Emmanuel den forudsætning, at kapitalen er internationalt bevægelig, og at den internationale konkurrence fører til en udligning af profitraterne.

Herefter bliver den internationalt ulige aflønning af arbejdskraften den afgørende forudsætning for, at der kan finde ulige handel sted. Konsekvenserne heraf er for det første, at den manglende økonomiske og sociale udvikling ikke skyldes, at u-landene har haft en stagnerende produktivitet, tværtimod har den lave aflønning af arbejdskraften betydet, at stigningen i produktivitet er gået tabt gennem den ulige handel, og at der ikke har kunnet udvikle sig noget hjemmemarked. En første forudsætning for, at der kan komme en økonomisk og social udvikling i gang i de underudviklede lande er, at lønnen tvinges opad.

8. Vækst uden udvikling.

Den bedst gennemarbejdede analyse af polariseringsmekanismen findes imidlertid i Samir Amin's "vækst uden udvikling" begreb. Udgangspunktet kan minde om de fra alsidig kontra endidig vækst debatten kendte begreber, komplementaritet og koblingseffekt. Imidlertid drejer det sig ikke her om en "strategi" debat, men om et forsøg på at analysere, hvad der er årsagen til disse manglende koblingseffekter etc. Der lægges især vægt på den dominans, den eksterne påvirkning udøver.

Selvcentrede og udadvendte økonomier.

Dette er kort sagt det gamle fra Hirschman kendte problem om de manglende koblingseffekter inden for den underudviklede økonomi. Samir Amin har videreudviklet dette begreb i sine forskellige grundige studier af underudviklede økonomier. I sin seneste bog (L'accumulation à l'échelle mondiale. Dakar 1970) anvender han dette begreb til opstilling af en fundamental opdeling mellem udviklede og under-

udviklede økonomier: Selvcentrede og udadvendte økonomier. Selvom de udviklede lande deltager intensivt i den internationale arbejdsdeling, så er dette dog i sidste ende baseret på en strækt integreret hjemmeøkonomi.

Til trods for, at Danmark har en meget stor udenrigshandel, så er der dog et langt større netværk af økonomiske forbindelser inden for landets grænser. Modsat er de underudviklede lande karakteriserede ved, at de udenrigsøkonomiske forbindelser er af afgørende betydning, idet der kun i ringe grad er integration mellem de forskellige økonomiske sektorer. Ifølge Samir giver disse forskelle i økonomisk struktur afgørende forskellige muligheder for at udnytte den internationale arbejdsdeling. Det fører ham til den paradoksale konklusion, at forudsætningen for at udnytte udenrigshandelens fordele er et integreret hjemmemarked, medens et disintegreret hjemmemarked hæmmer udnyttelsen af disse fordele og kun bevirker en yderligere disintegration.

Underudviklingens karakteristika opdeles i tre strukturelle aspekter: 1) Meget store forskelle i produktivitet imellem de enkelte sektorer inden for økonomien. 2) Manglende sammenhæng i den økonomiske struktur. 3) Den eksterne dominans. Disse karakteristika er naturligvis af abstrakt natur og er mere eller mindre fremtrædende i de konkrete tilfælde. Til orientering bør det nævnes, at Samir Amin væsentligst har studeret vestafrikanske økonomier.

Forskelle i produktivitet.

Forskelle i produktivitet imellem de enkelte sektorer er et almindeligt forekommende fænomen, ikke kun i underudviklede økonomier. Også i højtudviklede lande koncentrerer tekniske og økonomiske fremskridt i visse sektorer. Imidlertid findes der i de udviklede økonomiske kræfter, der tilsiger, at disse fremskridt hurtigt spredes til resten af økonomien, såsom priskonkurrence, tendenser til udligning af

af lønninger, produktionsfaktorernes mobilitet etc. Dette medfører endvidere, at hovedparten af den beskæftigede befolkning koncentrerer sig omkring sektorer med gennemsnitlig produktivitet. Men disse forskelle i produktivitet er dog aldrig så ekstremt store som i underudviklede økonomier, der samtidig er karakteriseret ved tendenser til, at den beskæftigede befolkning polariseres ud på sektorer med høj og lav produktivitet.

Manglende sammenhæng.

Dette fænomen forklares ud fra den manglende eller ringe sammenhæng i den underudviklede økonomi, de manglende koblingseffekter. Den højtudviklede økonomi er et sammenhængende hele, sammensat af elementer, hvor den indbyrdes udveksling af produkter er af stor betydning, og som derfor tillader, at de ovennævnte kræfter til spredning af fremskridt kan virke hurtigt. Modsat er den underudviklede økonomi karakteriseret ved sideordnede sektorer, hvor der kun er en marginal gensidig påvirkning, medens de vigtigste transaktioner foregår med elementer uden for den lokale økonomi. Visse af disse sektorer udgøres af nogle få storføretagender, som oftest filialer af de store internationale selskaber. Det drejer sig hovedsageligt om forskellige former for mineolie- eller plantageselskaber. Deres produkter forsyner ikke efterfølgende industrier på stedet, men eksporteres til de højtudviklede industrikomplekser i de udviklede lande. Undertiden findes i den underudviklede økonomi højt udviklede samlefabrikker. På grund af den manglende basisindustri er disse foretagender dog afhængig af import af maskiner, reservedele og halvfabrikata etc. Da de endvidere ofte har til formål at sælge direkte til endeligt forbrug, har de ad denne vej kun ringe koblingseffekt. Lignende struktur findes også i sektorer med finansielle aktiviteter. Selvom landbruget ofte er rettet mod eksport for den kommercielle produktions vedkommende, indtager det dog en særstilling i denne sammenhæng. På den ene side kan det ikke overses, at de frem-

skridt, der er sket i landbruget som f.eks. til følge af den "grønne revolution" samtidig har gjort landbruget mere importafhængig på områder som kunstgødning, kunstvandingsmateriel etc., og at den forværring af indkomstfordelingen, der nogle steder har været en følge af disse fremskridt har bevirket en stigning i importen af luksusvarer. På den anden side er en vækst i landbruget nok den, der har bedst mulighed for på det lokale at skabe koblings-effekter.

Den usammenhængende struktur forhindrer, at fremskridt kan sprede sig til de øvrige sektorer i økonomien. I stedet overføres sådanne fremskridt til de udenrigsøkonomiske forbindelser: Sektorerne i den underudviklede økonomi bliver en slags forlængelser af sektorer i de udviklede økonomier.

Den eksterne dominans.

Samir Amin hævder, at den eksterne afhængighed på een gang er resultatet af og årsagen til denne struktur. Den viser sig først og fremmest i udenrigshandelens struktur. Taget enkeltvis eller under eet er de underudviklede landes udenrigshandel præget af disse strukturelle karakteristika. Som bekendt er deres eksport i det væsentlige sammensat af forskellige typer af råvarer, som f.eks. mineraler, olie og landbrugsvarer, medens deres import domineres af industrielt fremstillede varer. Men dertil kommer, at de handler langt mere med de udviklede lande end de handler indbyrdes. Samtidig handler de udviklede lande langt mere indbyrdes end med de underudviklede lande. Ca. 80% af de underudviklede landes eksport går til de udviklede lande, medens kun 20% går til andre underudviklede økonomier.

Vækst med og uden udvikling.

Et af de problematiske elementer i en sådan økonomisk struktur er, at en vækstimpuls som regel må komme fra ver-

densmarkedet, d.v.s. fra de udviklede lande. Det fremgår af det ovenfor nævnte, at en eksportfremgang i en underudviklet struktur ikke helt har de samme virkninger som i en udviklet økonomi. Det klareste eksempel er en stigning i eksporten af minerale eller olie. Væksten i sådanne sektorer kan være af problematisk natur. Ofte er der slet ikke tale om vækst i betydningen, stigning i produktivitet pr. faktorenhed, men blot stigning i udvindingstakten. Hvis en mineralforekomst udvindes med lige stor andel hvert år, f.eks. med 10%, vil den være udtømt efter 10 år. Det er klart, at man ved indsættelse af yderligere produktionsfaktorer kan hæve denne udvindingstakt og derved få en vækst i eksporten, men resultatet er da blot, at man langt tidligere end før vil tømme forekomsten. Et lignende eksempel kan være fældning af skov etc. Problemet var til at overskue, hvis en sådan stigning i udvindingstakten kunne give impuls til de øvrige sektorer i økonomien. Den dag forekomsten var udtømt, ville der være sat en selvstændig vækstproces igang via de direkte og indirekte koblingseffekter. Men på grund af den usammenhængende struktur er der kun få sådanne spredningskanaler, og den forøgede eksportindtjening er måske gået direkte til øget import. Eksempler på sådanne processer af kraftig vækst i eksporten uden udviklingseffekt findes i mange af de olieproducerende lande, hvor man til trods for de store eksportindtægter har en økonomisk og social struktur, der er ude af stand til at omsætte dette i udvikling af et lokalt selvstændigt erhvervsliv.

Sagen kan stille sig lidt anderledes, når det drejer sig om eksport af landbrugsvarer. Selvom der også her kan forekomme høje import-tilbøjeligheder, er der på dette område større muligheder for at væksten fremkommer gennem en stigning i produktiviteten. Endvidere er en vækst i landbruget på en mere direkte måde i stand til at skabe lokale koblingseffekter til håndværk, reparationsvirksomhed, emballering etc. Men hertil bør lægges i det mindste to kvalifikationer. For det første er landbruget i mange u-lande præget af meget ulige sociale strukturer. Jordfordelingen er ofte meget ujævn, med store godsejerklas-

ser, der dyrker jorden gennem et udbredt system af fæstere, eller i form af plantagedrift. Som nævnt ovenfor er det ikke ligefrem denne struktur, der er fremmede for den produktive anvendelse af stigningen i produktivitet. For det andet betyder en ulige struktur ofte, at det især er teknisk overlegne importerede produktionsmidler, der indføres i stedet for lokalt fremstillede. Set fra et privat-økonomisk synspunkt er de mest effektive landmænd dem, som har råd til at indføre den mest moderne teknik, og da denne teknik som oftest ikke fremstilles lokalt, kan det betyde en blokering af det lokale håndværk til fordel for importerede produktionsmidler.

Disse vanskeligheder er formentlig en af årsagerne til, at spørgsmålet om de underudviklede landes muligheder for at opnå eksport af industrialiserede varer i stigende grad er bragt på dagsordenen. Nu er det et åbent spørgsmål, hvor stor villighed, der er i de udviklede lande til at åbne for en sådan eksport, og på hvilke betingelser. En anden sag er, om det overhovedet ville være en fordel for de underudviklede lande. Dels er der risiko for, at dette kun kan ske på teknologisk set tilbagestående områder, dels er der ingen garanti for, at denne type af industri vil være i stand til at udvikle koblingseffekter til basisindustrier eller til fødevarerproduktion. Der er vel risiko for, at denne type af industri må baseres på import af maskiner og reservedele og vil afføde en import af levnedsmidler snarere end at udvikle det lokale landbrug. Dermed ville forskellen mellem udviklede og underudviklede bestå, blot på et højere plan.

Som det fremgår, anser Samir Amin ikke, at polariseringen mellem udviklede og underudviklede lande skyldes, at de sidste er inde i en eller anden form for stagnation. Tværtimod foregår der en meget kraftig vækst. Men denne vækst er en "udadrettet" vækst, der ikke skaber den nødvendige sammenhæng og integration i u-landets nationale økonomi. Den medvirker tværtimod til at befæste disse karakteristika.

"The picture produced by the development of underdevelopment is of necessity one of periods of rapid growth suddenly halted, of "flash in the pan miracles", of projects which backfire"¹⁾.

Denne vækstproces har indbygget en uundgåelig tendens mod underskud på betalingsbalancen. Selvom den stigende specialisering giver stigende eksportindtægter, giver specialiseringen i anden omgang anledning til øgede importudgifter. For det første giver eksportstigningerne anledning til import. Hertil kommer, at den underudviklede økonomi i forvejen har en stor importtilbøjelighed på en række områder. Dette gælder f.eks. den såkaldte "europæisering" af forbruget, men også forskellige offentlige udgifter til administration, sociale udgifter og anlægsarbejder. Eksporten skal under disse omstændigheder have en meget høj stigningstakt. Pearson rapporten beregner, at u-landene må have en årlig stigning i importen på 7 til 8 procent for at kunne opnå en årlig vækstrate på 6 procent i det næste tiår. Hvis man hertil lægger aflønning af udenlandsk kapital, mener Samir Amin, at en sådan vækstrate kræver eksportstigninger på mellem 12 og 18 procent for Afrikas vedkommende. Efter hans opfattelse er det meget tvivlsomt, om dette kan opnås; det er næsten uundgåeligt, at der indtræder blokeringer af udviklingen, enten som følge af kriser i betalingsbalancen eller i de offentlige finanser.

9. Udviklingspolitik - reform eller revolution?

Det er naturligt til afslutning at spørge hvad den marxistiske teori om underudvikling har for løsninger på problemet. Hvordan skal udviklingsprogrammer og bistandsindsatsen indrettes? og hvilken politik skal u-landene selv føre på dette område?

På det rent økonomiske niveau fører indsigten om en særlig satellit eller perefери-struktur i u-landene til, at den klassiske marxistiske opfattelse må forkastes. Fremme af

1) Samir Amin: "Development and Structural Changes. African Experience, 1950-1970" Colombia University Conference on International Development ("Pearson Conference", Document No. 8.).

udenlandske investeringer i produktion og infrastruktur og oprettelse af et kapitalistisk marked fører herefter ikke til økonomisk og social udvikling. En strategi, der bygger på profitmotivet, fører ikke til nedbrydning af den usammenhængende struktur som f.eks. André Gunder Frank og Samir Amin taler om. Det, der skal til, er en bevidst planlægning af en balanceret vækst om ikke indenfor det enkelte u-land så indenfor en region af u-lande. En sådan balanceret udvikling betyder ikke alene, at der skal være en vis grad af ligelig udvikling imellem de enkelte sektorer, (den såkaldte spredning) men også at der skabes økonomiske koblinger imellem de forskellige økonomiske sektorer indenfor den nationale eller regionale økonomi. Dette betyder ikke alene en oprettelse af såkaldte basis-industrier i den traditionelle forstand som tung industri, men også udvikling af mindre håndværk og industri, der dels kan forsyne de eksisterende økonomiske aktiviteter med produktionsmidler, dels kan videreforarbejde primær-varer.

På det politiske niveau var dette præcis hvad den borgerlige middelklasse gennemførte i Europa. Hvem skal sikre en lignende udvikling i de underudviklede lande? Her må det erindres, at regeringer og international eller nationale udviklingsinstitutioner efter marxistisk opfattelse ikke er uafhængige af de dominerende klasser i samfundet. Hvis den herskende klassestruktur baserer sin økonomiske og politiske magt på de eksisterende økonomiske strukturer, kan det ikke forventes, at den ovenfor skitserede politik kan gennemføres. Der har i den marxistiske debat om dette spørgsmål været to hovedlinier. Den ene tager sit udgangspunkt i den klassiske marxistiske opfattelse og venter, at den lokale middelklasse på et eller andet tidspunkt vil vokse sig stærk nok til at gennemføre en egentlig økonomisk udvikling. Den rigtige strategi i dette tilfælde er at gennemføre en politik, der er til støtte for u-landenes nationale erhvervsdrivende, således at den tredje verden endelig kan få sin 'borgerlige revolution'.

Den anden hovedlinie hævder, at den økonomiske struktur er en hindring for, at der nogensinde vil kunne udvikle sig et nationalt borgerskab eller industriel klasse. At en økonomisk og social vækst i egentlig forstand kun kan finde sted, hvis de dominerende økonomiske interesser, udenlandske såvel som indenlandske, fjernes. Af denne grund bliver det meste af den marxistiske u-landsterori irrelevant for de fleste regeringer og udviklingsinstitutioner. Det følger direkte heraf, at denne variant af marxistisk teori munder ud i en diskussion om, hvad der er den økonomiske og folkelige basis for den efter denne analyse nødvendige ændring af den økonomiske og sociale struktur.

BIBLIOGRAFI

Den klassiske imperialisme litteratur.

- J.A. Hobson: Imperialism. A Study
London 1902
- Rudolf Hilgerling: Das Finanzkapital
Berlin 1947
- V.I. Lenin: Imperialismen som kapitalismens
højeste stadium.
København 1947
- Rosa Luxemburg: Die Akkumulation des Kapitals
oder was die Epigonen aus der
Marxschen Theorie gemacht haben.
Eine Antikritik.
Berlin 1923.
- Nikolai Bucharin: Imperialismus und Weltwirtschaft.
Leipzig 1929.
- Karl Kautsky: Sozialismus und Kolonialpolitik.
Berlin 1907

Senere fremstillinger f.eks.:

- Paul M. Sweezy: The Theory of Capitalist Deve-
lopment.
London 1946.
- Tom Kemp: 5 Theories of Imperialism.
London 1967.
- Paul A. Baran &
Paul M. Sweezy: Monopol Capital.
New York 1966.
- Ernest Mandal: Marxist Economic Theory.
New York 1969.
- David Horowitz: Imperialism and Revolution.
London 1969.
- H. Alavi: Imperialism Old and New
The Socialist Register 1964.
- Connor Cruise O'Brien: The New Imperialism,
Studies on the Left, Vol. 5, No. 4,
1965.

- Dankwart Danckwerts: Entwicklungshilfe als Imperialistische Politik. Arbeitsunterlage 23 zur Lateinamerikaforschung. Sozialforschungsstelle an der Universität Münster. Dortmund Juni 1968.
- Pierre Jalée: The Pillage of the Third World. New York 1968.
- Pierre Jalée: Le tiers monde dans l'economie mondiale. Paris 1968.
- Pierre Jalées: Imperialism 1970. Paris 1969.
- Claude Julien: L'empire américain Paris 1968.
- Harry Magdoff: The Age of Imperialism. New York 1969.
- Bahman Nirumand Iran: The new imperialism in action New York 1969.
- Gunnar Persson: Socialdemokratin och imperialism efter det andra världskriget. Zenit Nr. 15, 1969.
- Conrad Schuhler: Zur politischen Ökonomie der Armen Welt München 1968.
- Hans-Christoph Schöder: Socialismus und Imperialismus Köln 1966.

4. Den progressive imperialism.

- Shlomo Avineri (ed): Karl Marx on Colonialism & Modernization New York 1969.
- Erich Hobsbawn: Karl Marx: Pre-capitalist Economic Formations. London 1964.

Premières sociétés de classes et mode de production asiatique.

Recherches internationales à la lumière du marxisme:
no. 57-58 1967.

Sur le "mode de production asiatique".
C.E.R.M. Paris 1969.

Catherine Coquery-Vidrovitch:

Recherches sur un mode de production Africain.
La Pensée, No. 144, Avril 1969.

5. Blokering og Polarisering.

Attek, de Dresch, Bettelheim:

Industrialisation au Maghreb
Paris 1963.

Paul A. Baran:

The Political Economy of Growth
New York 1962.

Oliver C. Cox:

Capitalism as a System.
New York 1964.

Charles Bettelheim:

Planification et croissance accélérée.
Paris 1965.

Charles Bettelheim:

India Independent
London 1968 (fr, org.)

M.B. Brown:

After Imperialism
London 1963.

Bob Fich &
Mary Oppenheimer:

Ghana: End of an Illusion
New York 1966.

C. Furtado:

Développement et Sous-développement.
P.U.F. Paris 1966.

Rolf Gustavsson:

Afrika - från slavhandel til nykolonialism
Zenit no. 16 jan/febr. 1970.

Yves Lacoste:

Geographie du Sous-Développement
Paris 1965.

Ernest Mandel:

After Imperialism. New Left Review,
May-June 1964.

K. Nkrumah:

Neo-Colonialism and the Last Stage of Imperialism.
London 1965.

- Jean Suret-Canale: Afrique Noire.
Paris 1962.
- Jack Woddis: Africa - The Roots of Revolts.
London 1960.
- " " Africa - The Lion Awakes.
London 1961
- " " Introduction to Neo-colonialism.
London 1967.

6. Udvikling af Underudvikling.

- Giovanni Arrighi: Labour Supplies in Historical Per-
spective: A study of the proletari-
zation of the African peasantry in
Rhodesia.
Essays on the Political Economy.
Journal of Development Studies
April 1970.
- " " International Corporations, Labor
Aristocracies and Economic Deve-
lopment in Tropical Africa.
Mimeographed 1969.
- " " The Political Economy of Rhodesia
The Hague 1967.

samt

- Fernando Henrique Cardoso: Sociologie du développement en
amérique latine.
Paris 1969.
- Andre Gunder Frank: Capitalism and Underdevelopment
in Latin America.
New York 1967.
- " " " Latin America: Underdevelopment
or Revolution.
New York 1970.
- Thomas Gerholm &
Irène Matthis: Fallet Brasilien.
Stockholm 1970.
- James Petras &
Maurice Zeitlin (ed.): Latin America. Reform or Revo-
lution?
New York 1968.
- Jean Piel: Sur l'évolution des structures de
domination intern et externe dans
la société péruvienne
L'Homme et la Société No.12,1969.

- Theotonio dos Santos: La crise de la théorie du développement et les relations de dépendance en Amérique Latine.
L'homme et la Société No. 12, 1969
- Rodolfo Stavenhagen: Les classes sociales dans les Sociétés agraires. Paris 1969.
7. Ulige Handel.
- Charles Bettelheim: Remarque théoriques in
A. Emmanuel: L'échange inégal pg.
297-341. Paris 1969.
- Henri Denis: Une controverse mal engagée
Politique aujourd'hui no. 1., 1970
- Arghiri Emmanuel: L'échange inégal
Paris 1969
- Guy Dhoquois: Faire Face aux contradictions
théoriques Politique aujourd'hui
no. 2., 1970.
- Arghiri Emmanuel: Démystifier les antagonismes entre
les nations
Politique aujourd'hui no.1., 1970.
- " " Echange inégal et développement inégal
Politique aujourd'hui no. 11, 1970
- André Granou: De l'analyse économique a la stratégie
révolutionnaire.
Politique aujourd'hui, no. 2, 1970.
Paris 1969.
- Christian Palloix: Problèmes de la croissance en économie
ouverte
Paris 1969
8. Vækst uden Udvikling.
- Samir Amin: La Bourgeoisie d'affaires sénégalaise.
L'homme et la Société no. 12, 1969.
- Samir Amin' Le monde des affaires sénégalaise
Paris 1969
- Samir Amin & Catherine Coquery-Virdovitch: Histoire économique du Congo 1880-
1968
Paris 1969
- Samir Amin: Le développement du Capitalisme en
Afrique noire
L'homme et la Société no, 6, 1967

- Samir Amin: Les effects structurelles de l'integration internationales des economies pré-capitalistes. Paris 1957.
- " " Le développement du capitalisme en Cote d'Ivoire Paris 1967.
- " " L'economie du Maghreb Paris 1966
- " " L'accumulation à l'échelle mondiale Paris 1970
- R.W. Clower, G.Dalton, Mitchell Harwitz, A.A. Walters: Growth without Development Evanston 1966 (om Liberia)

9. Udviklingspolitik Reform eller revolution?

- Luis E.Aguilar: Marxism in Latin America. Toronto 1968.
- Giovanni Arrighi: The Political Economy of Rhodesia. Haag 1967. Kap. I.
- C. Bettelheim; J. Charriere, H. Marchisio: La Construction du Socialisme en Chine. Paris 1968.
- Robin Blackburn (ed): Strategy for Revolution: Essays on Latin America by Régis Debray. New York 1970.
- Jean Bouvier: Reflexions sur des reflexions sur l'imperialisme. Politique aujourd'hui No.5, 1969.
- Gérard Chaliand: Armed Struggle in Africa. New York 1969.
- Basil Davison: The liberation of Guinée. London 1969.
- Régis Debray: Revolution in the Revolution? New York 1967.
- Lars Dencik (ed): Scientific Research and Politics. Lund 1969. Især indlæg af Frank, Poulantzas.

- Maurice Dobb: Studies in the development of Capitalism. Kap. I.
- Andre Gunder Frank: Sociology of Development and Underdevelopment of Sociology. Zenit Reprint 1. Lund 1969.
- W.F. Gutteridge: The Military in African Politics London 1960.
- L. Huberman & P. Sweezy: Régis Debray and the Latin American Revolution. New York 1968.
- L. Huberman & P. Sweezy: Socialism in Cuba New York 1969.
- I.L. Horowitz, J. de Castro & J. Gerassi (ed): Latin American Radicalism. New York 1969.
- Eduardo Mondlane: The Struggle for Mozambique, London 1969.
- Christian Palloix: Reflexions sur l'imperialisme. Politique aujourd'hui no. 4, 1969.